

perduxit, sed quod in literatura theologica saeculi decimi octavi incipientis meritis positivis nullo modo carebat.

Abdijstraat, 1
B-3281 Averbode

J.B. Valvekens, O. Praem.

De geschiedenis van het aartsbisdom Maagdenburg tot de 12de eeuw

Wanneer W. Hoppe in 1956 nog terecht kon schrijven dat de Maagdenburgse geschiedenis in het geheel van de kerkgeschiedenis bepaald stiefmoederlijk werd behandeld ¹⁾, dan blijkt deze uitspraak nu reeds enigszins achterhaald. Sedertdien hebben immers meerdere eminente Duitse historici zich met de Saksische ²⁾ en Maagdenburgse kerkgeschiedenis ingelaten, zodat een enorme vooruitgang werd geboekt. Bovendien werd ook in de reeks *Germania Sacra* een deel over de Maagdenburgse kerken aangekondigd ³⁾.

Hier zal speciaal aandacht worden besteed aan het zopas verschenen eerste deel van de geschiedenis van het aartsbisdom Maagdenburg tot het einde van de 12de eeuw, door Dietrich Claude ⁴⁾. In zijn eerste deel behandelt de schrijver de Maagdenburgse geschiedenis vanaf de kerstening van die streek tot 1124, dus juist voor de ambtsaanvaarding van Norbertus. Zijn tweede deel zal reiken tot aan de dood van aartsbisschop Wichmann (1192) ⁵⁾.

Vanzelfsprekend zal het tweede deel belangrijker zijn voor de

¹⁾ W. HOPPE, *Das Erzstift Magdeburg und der Osten*, in *Historische Zeitschrift*, 1956, CXXXV, blz. 369, noot 1.

²⁾ Vooral W. SCHLESINGER, *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter*, *Mitteldeutsche Forschungen*, 27, 2 dln, Graz, Keulen, 1962. Zie daarover W.M. GRAUWEN, *Aantekeningen bij de Kerkgeschiedenis van Saksen* door W. Schlesinger, in *Analecta Praemonstratensia*, 1966, XLII, blz. 330-337.

³⁾ Tegen eind 1972 werd aangekondigd : *Germania Sacra. Die Bistümer der Kirchenprovinz Magdeburg. Das Erzbistum Magdeburg I, 1 : Das Domstift St. Moritz in Magdeburg*, I, 2 : *Die Kollegialstifter St.-Sebastian, St. Nicolai. St. Peter und Paul und St. Gangolf in Magdeburg*, bearbeitet von G. WENTZ und B. SCHWINEKOEFER.

⁴⁾ D. CLAUDE, *Geschichte des Erzbistums Magdeburg bis in das 12. Jahrhundert*, dl. I, *Die Geschichte der Bischöfe bis auf Ruotger (1124)*, *Mitteldeutsche Forschungen*, 67/1, Keulen, Wenen, 1972, in-8°, XVI-460 blz. DM 74.

⁵⁾ *Einleitung*, blz. XV.

premonstratenser Ordesgeschiedenis dan het eerste, vermits daarin de figuur van Norbertus zal worden behandeld. Toch is de kennis van de geschiedenis van Maagdenburg vóór 1126 eveneens noodzakelijk om het optreden van Norbertus te begrijpen.

Volgende feiten zijn in dit verband vooral van belang : Maagdenburg was bij zijn oprichting door Otto I het kleinste Duitse bisdom en nog slechts weinig gekerstend (blz. 104). Rond het jaar 1000 zou het een algemeen bekend feit zijn geweest dat Posen een suffragaanbisdom van Maagdenburg was, daarom werd het niet bij het aartsbisdom Gnesen ingelijfd (blz. 111). Het ontwerp van bul, opgesteld onder aartsbisschop Giselher (981-1004), beoogde dus slechts de bekrachtiging van een bestaande toestand (blz. 179). Op dit ontwerp zal Norbertus zich steunen voor het bekomen van het zgn. Polenprivilege van 4 juni 1133 ⁶⁾.

Otto II verleende aan Maagdenburg op 19 november 979 het voorrecht van een volledig vrije verkiezing van de aartsbisschop door het domkapittel, doch dit privilege werd door de latere koningen slechts geïnterpreteerd als een presentatierecht (blz. 131-132). Bij de verkiezing van Norbert kwam dit privilege niet eens ter sprake en hij was hoogst waarschijnlijk geen kandidaat van de Maagdenburgers.

Maagdenburg was niet arm, doch kende een zgn. « provincialisering » in de eerste helft van de 11de eeuw (blz. 321-322). Onder aartsbisschop Hartwig (1079-1102) is er sprake van onteigening en vermindering van het wereldlijk bezit van Maagdenburg (blz. 355 en 364), een lange oorlog (blz. 366) en men verwijt deze aartsbisschop zijn vrienden begunstigd te hebben (blz. 375). Deze aanduidingen kunnen, samen met de slechte gezondheidstoestand van Rutger (1119-1125) een verklaring bieden voor een eventuele minder gunstige financiële toestand bij de ambstaanvaarding van Norbertus. Onder Adalgot (1107-1119), die te Fritzlar in 1118 aanwezig was bij het proces van Norbertus (blz. 400), schijnt de economische toestand nochtans goed geweest te zijn (blz. 409). Hij wilde zich echter van het verafgelegen Rijns bezit ontdoen (blz. 410). Dit zou kunnen verband houden met de latere moeilijkheden tussen Norbert en de heer van Bolanden.

Het is niet zo dat de gregoriaanse hervorming pas met Norbertus te

⁶⁾ Zie de *status questionis* en de belangrijkste bibliografie in W.M. GRAUWEN, *Het Polenprivilege van Norbertus, 4 juni 1133*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1972, XLVIII, blz. 223-231.

Maagdenburg ingang zou hebben gevonden. Aartsbisschop Hendrik (1102-1107) was immers reeds een radicaal gregoriaan (blz. 230).

D. Claude meent het belang van Maagdenburg te kunnen afwegen aan drie criteria, nl. de oostpolitiek, waarvoor het gesticht werd, het aantal schenkingen door de koningen en het aantal bezoeken van de heersers aan die metropool. Toegepast op de ambtsperiode van Norbertus geven deze criteria een eerder pover resultaat. Op gebied van de oostpolitiek heeft Norbert weliswaar voor Maagdenburg eindeloze perspectieven geopend door de bul van 4 juni 1133. Doch dit bleef een juridisch en theoretisch resultaat. Praktisch werd er gedurende zijn pontificaat weinig of niets gerealiseerd. Bezoeken van Lotharius zijn er niet geweest en ook geen eigenlijke schenkingen.

Toch was het pontificaat van Norbertus zeker geen dieptepunt, maar eerder een crescendo, een voorbereiding op een grote bloei-periode. Men kan zich trouwens afvragen of het aantal bezoeken van de koning steeds een goed gekozen criterium is. D. Claude vermeldt zelf terecht dat het gastrecht van de koning soms een zware last betekende voor de gastheren (blz. 329). Het was dan ook voor-deliger dat de aartsbisschop aan het koninklijk hof de gewenste gunsten ging afsmecken, liever dan de koning in zijn metropool te ontvangen. De koning moest ook niet noodzakelijk Maagdenburg bezoeken om met de Maagdenburgse belangen begaan te zijn. Lotharius kende als Saksisch hertog voldoende de plaatselijke toestanden en men mag zeker niet zeggen dat hij daarin als koning geen belang meer stelde. Ook Norbertus heeft trouwens de belangen van zijn aartsbisdom niet uit het oog verloren. Voor het feit dat Lotharius gedurende de jaren 1126-1134 Maagdenburg niet bezocht, kan men meerdere redenen aanhalen, maar het schijnt toch, voor deze periode althans, geen goede waardemeter te zijn voor de belangrijkheid van die stad in de rijks-politiek.

Slechts op de laatste bladzijde van dit degelijk werk (blz. 416) is D. Claude wat te snel tewerk gegaan bij het vaststellen van de sterfdatum van aartsbisschop Rutger, die hij verkeerdelijk op 29 december 1124 heeft geplaatst. De aangeduide dag is wellicht alleen maar een drukfout, vermits alle bronnen 19 of 20 december vermelden. Het jaar 1124 in plaats van 1125 is echter een stellingname die voor de ambtsperiode van Norbertus van belang is. De *sedisvacatio* voor zijn verkiezing zou immers in dat geval anderhalf jaar in plaats van een half jaar hebben geduurd. D. Claude volgde hierbij, o.i. ten onrechte,

de mening van F. Winter ⁷⁾, zoals elders in dit nummer zal worden aangetoond. Dit foutje mag men beschouwen als een *felix culpa*, een vriendelijkheidje van de schrijver, die zodoende aan zijn recensenten toeliet toch iets aan te merken. Velen zullen met spanning uitzien naar het tweede deel van deze geschiedenis van het aartsbisdom Maagdenburg.

Rode Beukenlaan, 7
B-1810 Wommel

W.M. Grauven O. Praem.

De augustijner kanunniken te Halberstadt in de 12de eeuw

De verhandeling van Karlotto Bogumil, gemaakt aan de Universiteit te Keulen onder leiding van Heinrich Buettner, met als titel : *Die politische Gestaltung und innere Reform des Bistums Halberstadt im 12. Jahrhundert durch den Bischof Reinhard*, werd met een veranderde titel uitgegeven in de reeks *Mitteldeutsche Forschungen* ¹⁾.

Het verschijnen van dit boek betekent een aanzienlijke vooruitgang in de studie van het bisdom Halberstadt, maar vooral van de augustijner kanunniken en hun invloed binnen en buiten dat bisdom. De schrijver van dit werk besteedde namelijk speciale aandacht aan de onderlinge verhoudingen tussen de groeperingen binnen de geestelijkheid, de augustijner kanunniken, de seculiere kanunniken en de benedictijnen. Hun invloed op de bisschop, op de organisatie van het bisdom, op de zielzorg en op de rijkspolitiek, wordt hier systematisch bestudeerd. Het pontificaat van bisschop Reinhard (1107-1123) vormt het kader van deze studie, die geografisch beperkt wordt tot het bisdom Halberstadt, doch de schrijver heeft dit kader niet te eng opgevat, zodat in feite de hele geschiedenis van de reguliere kanunniken in de 11de en 12de eeuw ter sprake komt in het hele Saksische gebied. Hierbij wordt vooral aandacht besteed aan juridische, organisatorische en politieke problemen, terwijl het zuiver spirituele wel enigszins in de schaduw blijft. Zoals Franz-Jozef Schmale de politieke invloed van

⁷⁾ D. CLAUDE, o.c., blz. 416, noot 32 : « WINTER Prämonstratenser, p. 296 f., hat wahrscheinlich gemacht, dass Rotger 1124 und nicht erst 1125 gestorben ist. »

¹⁾ K. BOGUMIL, *Das Bistum Halberstadt im 12. Jahrhundert. Studien zur Reichs- und Reformpolitik des Bischofs Reinhard und zum Wirken der Augustiner-Chorherren*, *Mitteldeutsche Forschungen*, 69, Keulen, Wenen, 1972, in-8°, X-298 blz., 1 kt., DM 48.